

cije, ki se je posebej izrazil tudi v območju kaznovalne politične represije. Naj ponovim, kar sem ob priložnosti v Naših razgledih že zapisal: »Država kot oblast po naravi stvari teži k monopolizaciji moči in njeni absolutizaciji, k nasilnemu uveljavljanju svojih ideoloških in političnih zamisli. Zato oblast ne more biti kaj drugega kot nosilec statičnih, konservativnih teženj, čeprav je treba hkrati poudariti, da je obenem in prav kot takšna tudi neizogiben element relativne stabilnosti vsake, tudi socialistične države. Nobena oblast pa seveda ne more biti revolucionarna in marksizem ne kot ideologija upora in družbenih sprememb ne kot materialistično in dialektično videnje sveta ne more biti ideologija oblasti. Vsak družbenopolitični sistem mora imeti, če naj se ne popači v avtoritarno in totalitarno diktaturo vodilne politične elite ali pa v anarhičen, nebogljen »boj vseh proti vsem«, v političnem sistemu vgrajene demokratične institucije, kot je na primer kontrola javnosti, in mora gojiti, ne samo tolerirati, drugačnost in alternativnost kot antipod, sogovornika in partnerja konkretnih in trenutnih nosilcev oblasti.

Proces demokratičnih družbenih sprememb, ki ima v ozadju ta ali tem podobna spoznanja, se je v Sloveniji obetavno začel in dobro bi bilo, če bi lahko kaj storili za to, da bi se razširil na vso Jugoslavijo. Seveda pa so takšni procesi neizogibno povezani z vsakovrstnimi konflikti. Samo upam lahko, da jih bomo reševali demokratično, civilizirano in kulturno, s pravom in z argumenti, ne pa z noži.

Silvija
Borovnik

Prihajajo

Senca je, globoka kot odtis, stopala v mahu.

Pomlad je vrela, osemletnica si jo čutila kot prepovedano vznemirjenje, ki se je širilo od nekod, od povsod: v kraju sta bili le dve trgovini s hrano in v obeh se je kar drenjalo glasnositnih gospodinj, nestrpnih okoliških kmetov, prerivajočih se uslužbencev, in v mreže, škatle in papirnate vreče so tlačili olje, slad-

kor, moko, koruzo, otrobe... Pred eno ali drugo štacuno je skoraj vsak dan stal tudi tisti kdove kdaj priseljeni in tukaj oženjeni Nemeč, ki je veljal za krajevne posebnega tudi zato, ker se ni mogel nikdar povsem naučiti slovensko, še posebno pogosto pa je mešal spole, in pogledoval je okrog sebe ter se jezil zdaj na svojega osla, vpreženega v še prazen voz, zdaj na svojo ženo v trgovini, sikajoč polglasno skozi luknjo med gnilim zobom in podgorelo cigareto: »Moj bab in moja osla sta glih.« Pritiskala sta si nos

na umazano šipo in zdolgočaseno čakala na mamo, ki se je s polnim naročjem nakupljenega tiščala pred blagajno v eni prvih samopostrežnic, napravljenih menda čisto sodobno, prav po vzoru onega velikega zahodnega sveta, kjer da je vsega na pretek in kjer ni treba ljudem na nič več čakati, kajti vse imajo pri roki, to roko pa morajo le stegovati in stegovati. In tako da boste odslej počeli tudi pri vas, zakaj tudi vi imate roke. V taki trgovini je zdaj stala tvoja mama, vneta nakupovalka med številnimi drugimi, mrmrala je številke, seštevala in preračunavala, koliko da še sme, če hoče, da bo še kaj ostalo, včasih te je nemirno poiskala z očmi, aha, še si tam, še jo čakaš, in napol ravnodušno je skomignila, kadar jo je kdo ogovoril, prav tako z oljem, s sladkorjem ali že s čim podobnim v naročju, češ, je pač tako, treba si je napraviti zaloge, če bodo res prišli Rusi.

Rusi bodo prišli, si poslušala in pritiskala nos na šipo. Rusi so že na meji. Treba se je pripraviti, je vršelo potihoma, a vidno, Rusi gredo na Češko, morda so tudi že tam, človek tega nikoli ne ve, in danes gre vse tako hitro, morda bodo jutri že pri nas, saj živimo čisto ob meji.

Na mizi so se nabirale konzerve, skladovnica za skladovnico, vreče z moko so izginjale v klet in vsi so se obnašali, kot da nekaj skrivajo: domači enako kot sosedomi. Nekateri so se premeteno spogledovali, ja ja, eno vojno že imamo za seboj, zato vemo, kako je treba. Dobila si svojo liziko in pomislila: če bodo res prišli, mi jo bodo vzeli. »Vse nam bodo vzeli,« si slišala sosedo, kako je odropotala v klet, »vse, boste že videli, nič nam ne bodo pustili. Saj je zmeraj isto, to prekleto življenje...«

Zvečer si pritajeno poslušala o tankih. In spet o Rusih. Le kje je Češka? In zakaj pridejo potem še k nam?

»Ker imamo morje,« je pojasnil oče.

No, ali je to kaj hudega, če pridejo Rusi k nam na morje? Saj prihajajo tudi Nemci. In Avstrijci. Rusi pa so doma v Sibiriji, zato jih zebe, in zdravo je, če se tudi oni malo pogrejejo. Oče in mama se spogledata, nemo, nekako žalostno.

In zakaj moramo pred njimi vse skriti?

»Ker vse požrejo,« zagolči babica nenadno, besno. Nato utihne tudi ona, toda njeno zgodbo znaš že na pamet. Rusom se je morala zahvaliti, da je sploh prišla iz Ravensbrücka, a svoje rešitelje je ven in ven preklinjala; z njimi se je morala dolgo voziti v vlaku, prek Madžarske in Beograda, preden je končno prišla domov, in na vlaku... človek dodobra spozna ljudi. Kadar si jo vprašala, kaj se je zgodilo, ti je le odvrnila, da niso nikogar pustili pri miru, le njo da so, ker je imela pri sebi cigarete...

Lizala si svojo liziko in pomislila: torej bomo morali skriti tudi mamo. Ali pa kupiti veliko cigaret.

Mravlinčenje se je nadaljevalo, dneve, tedne. Šumelo je, ljudje se niso pogovarjali o ničemer drugem več. V skupini otrok si pasla zijala, nedaleč od državne meje, nad reko.

»Nas pa Rusi že ne morejo,« je trdil Kuštro, »mi se že ne damo.«

»Ampak njih je več,« se je oglasila Špehkibla, »njih je kot listja in trave.«

»Vse si zamešala,« jo je popravil Bučo, »Nemcev je bilo kot listja in trave... ali pa partizanov... kakor se vzame.«

»Aja...« je postalo sram Špehkiblo, ona bi to že morala vedeti, njen oče je bil namreč Zvezaborcev, doma pa je imel ordne.

»Ampak mi smo neodvisni, nas ne morejo,« je postala spet glasna, da bi popravila vtis.

»Nismo neodvisni, ampak nevrščeni!« je revsknil Bučo, Kuštro pa mu je pomagal: »O, nas si že ne bodo upali!«

»Zakaj pa ravno nas ne?«

»Zato, ker bi nam vsi pomagali.«

»Kdo – vsi?«

»Na primer Kitajci, njih bi se ustrašili. Kitajcev je tudi veliko.«

»Daj mir s temi Kitajci? A ti sploh veš, kje je Kitajska?«

Preden bi prišli Kitajci v Jugoslavijo, bi bili Rusi pri nas že deset dni na morju!«

Sedela si v travi nad reko in gledala proti Avstriji. Tam nekje spodaj je bil mejni prehod, pod bregom se je prašila makadamska cesta, govorilo se je, da jo bodo asfaltirali, no, zdaj pa bodo prišli Rusi in spet ne bo nič z asfaltom. Toda za tanke je najbrž vseeno, kakšna je cesta, si pomislila. Zavojček z napolitankami si stisnila k sebi.

»Bežimo, tecimo, Rusi gredo, v strganih malhah otroke neso!« je zatulila Špehkibla, Bučo pa jo je sunil, da se je zvalila po bregu skoraj čisto do reke.

»Take, ki zganjajo paniko, v vojni prve postrelijo,« je pribil.

»Tam po reki teče meja,« ti je pokazal oče, »tam, glej.«

»Je potem polovica reke v Jugoslaviji, polovica pa v Avstriji?«

»Ja no... seveda...«

»Kaj pa, če splavaš čez?«

»To se ne sme, čez mejo moraš po cesti.«

»Drugače te zaprejo?«

»Ja.«

»Čigave pa so potem ribe, če je reka na pol?«

Ni vedel. Za ribe da se to ne spleča računati. Danes so tukaj, jutri tam.

»Zakaj pa ne gremo nikoli tja?«

Ati ve, pa ne pove. A tudi ti veš, že v vrtcu so ti povedali: Ker so Nemci streljali partizane, in Avstrijci so tako rekoč tudi skoraj Nemci. Poleg tega pa so še kapitalisti in izkoriščajo delavce. Potem imajo avtomobile, ki veliko stanejo. Tudi teta in stric iz Nemčije sta kapitalista. Mama pa pravi, da sta tudi skopuha in da ne marata otrok.

Tvoj kraj je majhen, to boš izvedela pozneje, zate je zdaj še velik,

širen, in ne le kraj. V družbi nekoliko starejših posedaš vsak dan nad reko, na jezu lenobno razlito, spodaj pod elektrarno pa strašljivo podivjano in polno vrtincev (kadar se kljub strahu zazreš vanje, vidiš v njih roke utapljajočega), in opazuješ ločje na drugem bregu. Tja ti je strogo prepovedano zahajati, a četudi ti ne bi bilo: tja je enostavno predaleč.

Veliko bolj zanimiva je meja. Kot črta na obzorju, do koder sega pogled in do koder sme misel. Ali je tam enako kot tukaj? Če splezaš na prhlo hruško, se vidi kar daleč, in zdi se, da ni posebne razlike: polje je enako rjavo kot tukaj, za carinsko hišico je gozd, in nič se mu ne pozna, da ne bi bil kot naš. In vendar. Od tam nekje bodo prišli Rusi... »in potem nam vsem skupaj Bog pomagaj!« slišiš svojo teto. Seveda, lahko njej. Njej bo Bog mogoče res pomagal. Ona je krščena in hodi v cerkev. Zадnje čase že skoraj vsak dan. Zato jo bo Bog mogoče res ubranil Rusov. Tebe pa je bilo prepovedano krstiti, morda ne iz prepričanja, ampak »ker se to ne sme več«, no, in vidiš, zdaj boš pa imela. Pri tebi so se poslovili od Boga. Oni, oni so bili seveda še krščeni, hodili so tudi v cerkev, tako pač, lepo oblečeni ob nedeljah in v primerjavi z delavniki obuti v prave čevlje. Pri tebi pa je bilo kar konec: nobenega špricanja z blagoslovljeno vodo več, nobenih svetnikov, in kadar ti je mama ob kosilu rekla: »Le jej, otrok, le jej, to je taka župca, da bi jo še angelčki jedli«, jo je oče grdo pogledal in rekel: »Če bi imeli ritke, da bi lahko kakali.«

Zdaj ti je torej jasno: noben Bog ti ne bo pomagal. Tu nad reko boš že lahko posedala, ko pridejo Rusi, to že, toda grizla boš zadnje napolitanke v svojem življenju.

Zvečer sediš pred televizijo. Čakaš na poročila. Rusov še ni. Namesto njih novica o novem predsednikovem potovanju, okinčana s širino nasmeha njegove krepke soproge. Nato bežna slika nekega politika, tega bodo kasneje ubili, toda zdaj tega še ne veš, on seveda tudi ne, zdaj se še smehlja in podpisuje neke papirje. Toda nič ne de. Ko boš čez dvajset let listala po časopisu, z letnico in datumom iz preteklosti, se povprašaš: se je sploh kaj spremenilo? Ogletovala si boš fotografije, takrat črno-bele, zdaj barvne, in če že to ne, vsaj bolj jasne, morda tudi bolj domiselne in živahnješe, toda naslovi... Pisali bodo o nebesnem ščitu, v imenu katerega lahko mnogoterna vojska zavlada nad maloglavci, zbirali bodo podpise, šteli glasove. Takrat tudi ne boš več sedela nad reko in gledala po njenem križtoku. Ne boš jih čakala, preprosto tudi zato ne, ker ne boš vedela, kje so. Ne bodo več na tej ali na oni strani, ne bodo smeli le do meje, do semle, do tod; povsod bodo. »Množica je vzklikala,« bo spet kot takrat pisalo v časopisu, toda KAJ, KAJ je vzklikala, tega spet ne slišiš. Spet le šumenje in širni nasmehi, za katerimi preži noč. Oni so vladarji, ti ne, ti sploh še nisi odrasla in nikoli ne boš: govorijo ti, kaj je veliko in kaj malo, kaj je zate in kaj ne, in na tebi je, da ubogaš.

»Prekleta banda... Že spet...«

Kriki pijanega soseda te budijo iz sna. Samo Franc je, pravi mama. Saj ga poznaš. A bolj iz radovednosti kot iz usmiljenja – tega še ne obvladaš, ne veš še prav, kaj je to – bi le rada vedela: zakaj tako vpije?

Ko si tako posedala nad svojo reko, je priskakljal k tebi. Velik, da si se ga ustrašila, čeprav si bila zajcev navajena; poznala si jih iz babičinega hleva. Sédel je poleg tebe v travo in bil tudi sedé za glavo večji. Ne, ni se ti zdelo: videl je, kako se oziraš proti meji, in kako ni nikogar, ki bi te potolažil. Vedel je za nemoč, najbrž jo je poznal že od zdavnaj. Objel te je. Potopila si glavo v njegov puhasti kožušček in zaslišala hitro, a pomirjujoče utripanje njegovega srca. Zašepetal ti je nekaj lepega, ne veš več kaj, poslušala si njegov nosljajoči, hreščeči glas. Morda te je zazibal, to se je dogajalo še tudi kasneje, ves te je pokrnil s svojo belino in te zazibal z besedami, ki jih nisi še nikdar slišala, a si jih slutila. Ko si se spomnila, da moraš domov in mu boječe svetovala, naj se skrije, te je prijazno, a tudi malce prizanesljivo pogledal: njemu da je to jasno, on da pozna skrivališča, zatočišča in pribegališča, že dolgo, njemu da takih nasvetov ni treba. Sram te je postalo, čeprav je obzirno molčal, in nenadoma te je obšlo, da mora biti mnogo, mnogo starejši od tebe. On pa je vedel, da si še majhna. Zajci znajo oceniti deklice, si pomislila tistega popoldneva, mračilo se je že v večer, tam nad svojo prvo široko reko. Pobožala si svojega belega velikana, gledal te je iskreno, nedoločljivo, svojsko neposedovalno, tako mehko in čisto, kot so bile blazinice na njegovih tačkah.

Dom se je spremenil v eno samo tekanje sem in tja, nekdo kar naprej v trgovino, drugi k sosedu po tisto, česar ni bilo mogoče kupiti ali pa je tega zmanjkalo, na štedilniku brbotanje domače marmelade, neznanska količina »za vsak slučaj«, cokljanje v klet, prižiganje in ugašanje radia, »Kam bomo pa to skrili?.« »Na Češkem so že začeli zapirati.« »Pa demonstracije, demonstracije so tudi.« »Seveda, pa kaj potem, saj vse skupaj nič ne pomaga.« »Ja, nič, nič se ne da spremeniti.« Tako si prvič slišala stavek, poznejši refren vsega svojega otroštva in mladosti: »Nič se ne da spreminiti.«

Spremljalo ga je vnemarno zamahovanje rok odraslih, s pogledi, ki so se spominjali vsak svoje neizgovorjene grenke izkušnje. Delovali so prevetreno in prav zato trdo: »Ne, nas že ne bodo, mi vemo, kaj je življenje.« In ti poznavalci življenja so stiskali k sebi kozarce marmelade in vloženih kumaric, zavijali in shranjevali vreče sladkorja, presevali moko, tvorili sol in podili proč svoje poldorasle otroke, ki so se jim posmehovali zaradi njihove ustvarjalne pozornosti in resnične iznajdljivosti, ki so ju zmogli očitno samo ob takih opravilih »za vsak slučaj«. Iz gospodinj in delavcev so se nenadoma preobrazili v tisto, kar so nekoč res bili, v skrivne borce, ali v take, kakršni so hoteli biti, pa za to niso imeli ne priložnosti ne poguma, v kurirje, ki so od javke do javke prenašali tajna sporočila, vmes pa je bilo tudi nekaj takih, ki so že premogli televizijo in so posnemali junake iz prvih povojnih ameriških kriminalk: kar nekako uživali so v svojem skrivnem

poslanstvu, radi so se počutili ogrožene in z neverjetno pomembnostjo so si prišepetavali imena trgovin iz sosednjih krajev, kjer je bilo to in ono še mogoče kupiti po stari, ugodni ceni, »preden narod vse pokupi«.

S Kocljem sta se dobivala vsak popoldan. S Kocljem, ja, saj ga nisi mogla klicati kar »zajec«. Tako rad se valja po koci, si si rekla, kar Kocelj naj bo. Njemu pa je bilo kar prav – oziroma vsaj obnašal se je tako, kot da je že vse življenje Kocelj in ne zajec. Kadar si bila žalostna, te je pobožal, kadar pa si bila lačna, je izropal kakšno njivo v bližini in te zasul s korenčkom. Kocelj, zajec tvojega življenja. Iskala si besede, da bi se lahko pogovarjala z njim, in bila ujeta v naučenih izbrankah, tiščalo te je, kot da se ob mislih, ki jih poznaš, govora šele učiš, tako nekako kot pri tujih jezikih, ki si se jih pričela učiti šele leta kasneje, in ko si se ob vsej raznoliki širini življenja vedno znova počutila nema, ob prvih nerodnih stavkih pa bolj otročja in neumna, kot si v resnici bila ali hotela biti. Kocelj pa je le posedal ob tebi, grizljal svoj korenček in čakal. Kot da izkušeno molči, ker ve: staro se mora odkrušiti in se odlučiti, se zdrobiti; šele potem bo zrasel glas, iz njega beseda. Ljubkovala si ga, on pa je strgal svoj korenček, te kdaj pa kdaj pogledal, jasno, segajoče v kosti, in molčal. Dokler se ti ni zataknilo, prijazna, toda preveč vajena kretnja je obvisela nad njegovo glavo, in ni in ni šlo. Sirotnica, jecljavka, ponavljalka abecede dvorišča, podstrešnih stanovanj brez kopalnic, spalnic z govorečimi italijanskimi lutkami in sredini postelje, strešnih napuščev in lesenih stopnic, velikonočnega zapiranja v stanovanja in stonogega širokoustenja... Nisi in nisi znala nagovoriti njega, svojega belega ljubega.

Svet se je rušil, to je bilo kot pribito, in nihče več se ni brigal zate. Domov si prihajala, kadar se ti je zahotelo, ter spet odhajala ven, ne da bi se bil kdo spomnil in ti požugal: »Samo za eno uro.« Z vseh vogalov je prihajalo, od otrok, starcev, delavcev, pijančkov, na glas, pritajeno, skrivnostno uporno, prestrašeno in strahopetno, vedoželjno, z gnevom, v grozi in brezglavo le še o tem, »kaj bo, če pridejo Rusi.«

In stavek »Vse nam bodo vzeli« se je ponavljal kot dolgovezen, a grozeč odmev neke obupane izkušnje, nezaceljenih ran, belih noči in tresočih se kretenj, ki so včasih že malodušno spremljale dnevna opravila ob prisluškovanju resničnih ali izmišljenih novic iz sveta. Iz sveta. Do njega pa je bilo daleč, tako daleč, da so bili edini odzivi nanj le brezglavi nakupi in čmerikavo ždenje med tarnanjem v brado, »saj kdo pa nas kaj vpraša.« Napetost se je širila, nevarnost je bila vedno bliže, in tudi otroci si niste več upali posedati za reko, gledati proti meji in čakati na... Vsak hip lahko pridejo, s tanki, in vas pobijejo. Vsak s svojim nekaj let starim življenjem pa tudi še niste utegnili postati ubogljivi državljani, fantki prav tako ne kot deklice, in še na pamet vam ni prišlo, da bi morali biti na smrt nemara celo ponosni; čeprav vam je tistim, ki ste končali vsaj prvi razred osnovne šole, še vedno zvenela nerazumljiva prisega: »Pod pionirsko zastavo obljubljam, da se bom pridno in vztrajno učil, da bom zvest svoji domovini... na veke

vekov amen,« pri čemer pa so tisti, ki so hodili naskrivaj še k verouku, očitno že takrat vse zamešali. Z brega nad reko ste torej drug za drugim izginili, vsak s svojo vojno rezervo, ti s svojimi napolitankami, drugi z liziko ali s čokolado. A že pred tem ste se pričeli nevede obnašati tako, kakor ste to videli pri svojih starših in sosedih: nezaupljivo in »za vsak slučaj«, kajti »nikoli ne veš, morda me bo ravno on izdal.« Poiskali ste si torej, ne da bi drug drugemu zaupali, nova skrivališča, vsak svoj varni kraj. Tvoj je bil nad bivšim vojnim bunkerjem, in bolj kot kraj varnosti je bil osameli kraj brezupa. To te je grabilo bolj in bolj. S Kocljem si si skušala to prikriti, se prepričati, da je vse v redu. A ni dolgo pomagalo, postajalo je vedno slabše. Kocelj te je tolažil, ti pa si se bala, da boš izgubila še njega. Odsotno si grizljala korenček, ki ti ga je z ljubeznijo prinašal. Le reka se ti je zdela vsak dan enaka, danes morda bolj umazana kot včeraj, a vsaj močna in zato stalna. Naj se zatečeš vanjo?

»Strah me je,« si priznala svojemu belemu ljubemu.

Zajec tvojega življenja pa je to že vedel. Le kako ne bi. Bil je vendar starejši, življenje je poznal bolje od tebe. Pogledal te je nekako olajšano, zdaj da si mu le povedala, zdaj da vsaj ne bo več kar naprej hodil po korenček, misleč, da si lačna. Vse je bilo narobe. Jaz, ki si je vedno vse upal, skakati z najvišjega drevesa, pobirati naplavljenjo posodo in cigarete z betonskega previsa tik nad naraslo, zaradi naliva deročo reko, ležati z glavo obrnjen proti železniškim tirom, po katerih je prihrumel vlak, ta jaz je zdaj jokal, ker ni tudi njega »nihče nič vprašal«, ker je tudi nad njim visela enaka mora kot nad odraslimi, ki so se samo delali zaščitnike, v resnici pa so bili dosmrtni ujetniki kot on. Tiščalo ga je in hotelo, komaj rojeno in zavedajoče se samega sebe, ven, samo ven. Prvič tako isti čuden občutek hrepenenja, na katerega se kasneje navadiš kot na pogrešano ljubezen.

Samo Kocelj, on je bil modrec trenutka. In ni te tolažil.

Naslednjega dne si prinesla nekaj praznih steklenic. Kocelj je kot navadno čepel v travi in ni te vprašal, čemu ti bodo. Vedel je. Dotaknil se je ene od njih, kot da bi jo hotel blagosloviti.

Na liste, iztrgane iz šolskega zvezka, si napisala že doma. Kakor si brala v neki knjigi: Ko se znajdeš na svojem samotnem otoku, s tistim pač, kar imaš, ali z onim, česar nimaš, in se zaveš, da bi rad proč, ker tam pač ne moreš živeti, ker ni ničesar, s čimer bi lahko začel, pa niti ne na novo, ampak ker ni enostavno nič, zaradi česar bi sploh lahko živel, takrat pač, ko boš stal na koščku zemlje, z morjem vsenaokrog in brez plovila, ki bi te lahko popeljalo v slutnjo, v tisti gotovi, a daljni onkraj, ki tam čez zagotovo je, k onim, ki vedo, kaj je varnost, takrat si poišči steklenico, in vanjo deni svitek s svojim srčnim kraljem, z edino željo, s tisto po življenju.

S Kocljem sta jih drugo za drugo spuščala v vodo. Čepel ti je med koleni in prav narahlo trepetal: hrepenenje je bilo tako silno, da vaju je zazeblo.

Jeseni ste se spravili na zaloge. Rusov ni bilo k vam in zdaj je bilo treba pospešeno jesti, »če smo že kupovali«. Marmelado si zasovražila, enako moko: dan na dan se je kuhalo nekaj nasitno cmokatega, ker »moka pač tudi ni za večno«. Na dvoriščih in v stanovanjih se je film z vso naglico zavrtel nazaj: zarotniški obrazi so se hipoma razvedrili, obsijala jih je vedrina, danes še sramežljiva, že jutri pa pretirano glasna, noge, ki so se prej pod vrečasto težo izgubljale v kletna skrivališča, so se zdaj pod istimi bremenami prožile iz njih, mnogi pa bi tisto, kar so očitno tako brez potrebe nakupili, najraje odnesli spet v trgovine, seveda, če bi bilo to mogoče. »Kakšno zapravljanje!« je stokala tvoja teta in spet hitela v cerkev, ona je že vedela zakaj, vedno je našla kakšen razlog, in morda tudi tokrat le »za vsak slučaj«. Njenega Boga pa si si kot prej, ko ti je bilo žal, da ni tudi tvoj, res živo predstavljala: odetega v kakšen šlem, s četo najbolj pogumnih angelcev morda na oklopniku, pripravljenega, da tvojo teto zaščiti pred Rusi. Kakšna sramota, da ga je takole potegnila za nos. In zdaj se mu je najbrž opravičevala, vsi da so tako govorili, vsi so trdili, da Rusi res pridejo, ona, neuka ženska, pa da se na to politiko res ne spozna. »Kaj takega,« je sklepała svoje mokaste roke in ga prosila odpuščanja, »kaj takega!«

Ti pa si bila prav trdno prepričana, da ni bil njen Bog tisti, ki je odgnal Ruse. Steklenice so bile, zagotovo. Torej so dosegle svoj cilj. Pričela se je šola. Spet ste risali jesenske sadeže, ozimnico, za katero ste to jesen poskrbeli veliko prežgodaj, pisali spise o devetindvajsetem novembru, o naši junaški vojski in o moji mami, ki kuha, pere in lika.

Ob reki se je shladilo. Kocelj je postajal bolj in bolj nemiren, videti je bilo, kot da mu taka jesen ne prija. Potem pa je le bruhalo iz njega: predolgo da je že pri tebi in nikogaršnji da noče biti. In kar navadiš naj se na to, bitja da vedno zapuščajo druga bitja, tako da je pač življenje in prav da je takó. Nisi mu odgovorila, hotela si biti trda in neobčutljiva. En zajec gor ali dol, pha, kar gre da naj... Ko pa je njegov repek izginil med trstičjem, si se zbala, da boš od bolečine onemela. Za njim je ostalo le nekaj belega puhka pod grmom, kjer sta navadno posedala. Trenutek za tem si jih zagledala: poplesavale so po razburkanem rečnem toku, izginjale v vrtincih in prihajale na drugem mestu spet na površje: vajine steklenice, na poti do nikoder.

Naslednjega dne si se v šoli razjokala. Učiteljica je po vsej sili hotela vedeti, kaj da ti je, in potožila si, da nimaš več svojega Koclja. Ona pa se je na ves glas zasmejala kot pač učiteljice v takih trenutkih. Kocelj da je živel davno, davno, in že zdavnaj da je tudi mrtev. Nikdar več da se ne bo vrnil. Preden je utihnila, si še enkrat zagledala njene nagnite dlesni, s kapljicami krvi med zobmi.

... Reva, le kaj je ona vedela o zajcih in o zgodovini.